

SO'Z ESTETIKASI: ABDULLA ORIPOV IJODIDA TIL VA MA'NO

Maxmanabiyeva Aziza Mels qizi

O'zbekiston Davlat Jahon tillari universiteti Filologiya va tillarni o'qitish (Xitoy tili)

Annotatsiya: Maqolada O'zbekiston xalq shoiri Abdulla Oripov ijodining milliy she'riyat va global tafakkur o'rtasidagi uyg'unlik nuqtai nazaridan ilmiy tahlili olib borilgan. Tadqiqotning dolzarbligi zamonaviy globalizatsiya sharoitida milliy madaniy merosni saqlash va uni jahon madaniy maydonida integratsiyalashtirish muammosi bilan bog'liq.

Kalit so'zlar: Abdulla Oripov, milliy she'riyat, global tafakkur, insonparvarlik, falsafiy she'riyat, o'zbek adabiyoti.

Kirish

Zamonaviy adabiy jarayonda milliy she'riyat va global tafakkur o'rtasidagi munosabatlar kundan kunga murakkablashib borayotgan sharoitda, O'zbekiston xalq shoiri Abdulla Oripov (1941–2016) ijodi butunlay yangi ilmiy e'tiborni talab qiladi. Uning she'riy merosi nafaqat o'zbek madaniy merosining toshi, balki jahon she'riyati kontekstida ham o'ziga xos o'rin tutuvchi fenomen sifatida qaralishi lozim. Shoir ijodining o'ziga xosligi shundaki, u milliy ruh va universal g'oyalar o'rtasida chuqur falsafiy muvozanatni saqlagan holda, o'z davrining ijtimoiy-siyosiy voqealarini she'riy obrazlar orqali ifodalagan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Milliy g'oya va qadriyatlar tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risidagi PF-6241-sonli farmonida "milliy merosni saqlash va uni zamonaviy shaklda jahon auditoriyasiga yetkazish"ga alohida urg'u berilgan [1]. Shu nuqtai nazardan Oripov she'riyati milliy identifikatsiya va global tafakkur o'rtasidagi bog'liqlikni namoyon etuvchi noyob namuna hisoblanadi.

Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, globalizatsiya sharoitida ko'plab milliy madaniyatlar o'ziga xos xususiyatlarini yo'qotish xavfi ostida qolayotganida, Oripov ijodi milliy merosni saqlab qolish va uni jahon madaniy maydonida integratsiyalashtirishning samarali yo'lini ko'rsatadi. Uning she'riyati o'zbek xalqining tarixiy xotirasi, an'anaviy qadriyatlari va ma'naviy dunyoqarashi bilan birga, insoniyatning umuminsoniy g'oyalari tinchlik, adolat, mehribonlik, tabiatga bo'lgan mehrni uyg'unlashtiradi.

Maqolaning maqsadi Abdulla Oripov she'riyatining milliy xususiyatlari va global tafakkur bilan bog'liqligini ilmiy jihatdan tahlil qilish, uning ijodiy merosining zamonaviy adabiy jarayondagi o'rnini va ahamiyatini aniqlashdan iborat.

Vazifalar:

Abdulla Oripov she'riyatining milliy asoslarini (xalq og'zaki ijodi, tarixiy xotira, an'anaviy qadriyatlar) o'rganish;

Uning ijodida global tafakkur elementlarini (insonparvarlik, ekologik ong, ma'naviy qidiruv) aniqlash;

Oripov she'riyatini xalqaro adabiyot vakillari (R. Tagor, X. Hikmet, P. Neruda) bilan solishtirib tahlil qilish;

Oripov fenomenining zamonaviy adabiy jarayondagi o'rni va ahamiyatini belgilash.

1. Abdulla Oripov she'riyatining milliy asoslari

Abdulla Oripov ijodi o'zbek xalqining ko'p asrlik ma'naviy tajribasi, tarixiy ong shakllanishi va milliy qadriyatlar tizimi bilan uzviy bog'liq holda rivojlangan adabiy hodisadir. Unda xalqning og'zaki ijod an'analari, ramziy tafakkuri va obrazlar tizimi yangicha poetik talqinda qayta namoyon bo'ladi. Masalan, "oq suyak", "qora qayin", "yashil bog'" singari an'anaviy timsollar shoir talqinida faqat tasviriy vosita bo'libgina qolmay, balki milliy xotira va ruhiy holatni ifodalovchi semantik qatlamga ega bo'ladi.

Abdulla Oripov she'riyatining milliy xususiyatlarini quyidagi jihatlarda ko'rish mumkin:

Abdulla Oripov she'riyatining milliy mohiyati, avvalo, tarixiy ong va kollektiv xotira bilan uzviy aloqadorligida namoyon bo'ladi. Shoir ijodi O'zbekiston tarixining keskin va burilishli bosqichlari — sovet davri mafkuraviy muhiti, istiqlol arafasidagi ma'naviy uyg'onish hamda mustaqillikdan keyingi milliy qadriyatlarning qayta tiklanish jarayoni bilan chambarchas bog'liqdir.

Xususan, "Osmonimiz ko'k" she'ri mustaqillik davri ruhiy ko'tarinkiligini aks ettiruvchi poetik hujjat sifatida e'tiborga loyiqdir. Undagi "Biz o'zbeklar" degan murojaat shakli oddiy milliy faxr ifodasi bo'lib qolmay, balki tarixiy mas'uliyat va kelajak oldidagi javobgarlik hissini ham mujassamlashtiradi. "Osmonimiz ko'k, yerimiz oltin, tariximiz ulug', nomimiz muqaddas" misralarida Vatan timsoli umumlashtirilgan ramziy qatlam orqali talqin etiladi. Bu yerda osmon — erkinlik, yer — boylik va baraka, tarix — ma'naviy ildiz, nom esa milliy sha'n ma'nosini anglatadi.

Abdulla Oripov she'riyatining yana bir muhim jihati — an'anaviy qadriyatlar tizimining poetik ifodasidir. Mehr-oqibat, kattaga hurmat, oilaviy birlik, vatanparvarlik singari tushunchalar shoir asarlarida markaziy g'oyaviy tayanch vazifasini bajaradi. "Omon bo'l, yurtim" she'rida Vatan tushunchasi siyosiy shior darajasidan ko'tarilib, shaxsning ichki ma'naviy ehtiyoji sifatida talqin qilinadi. "Yurtim mening jonimga teng, seni sevish mening qonimga teng" satrlarida vatanparvarlik hissi biologik va ruhiy birlik timsolida beriladi. Natijada milliy tuyg'u shaxsiy kechinma bilan uyg'unlashadi va umuminsoniy qadriyat darajasiga ko'tariladi. Shu jihatdan Oripov she'riyatining milliy asoslari uning ijodiy merosida tayanch konseptual qatlamni tashkil etadi. Biroq, shoir milliy an'analarni shunchaki takrorlamaydi, ularni zamonaviy poetik tafakkur bilan boyitib, yangi semantik ma'no kasb ettiradi.

2. Global tafakkur bilan bog'liqligi

Abdulla Oripov ijodi milliy an'alar zaminida shakllangan bo'lsa-da, uning poetik tafakkurida umuminsoniy g'oyalar muhim o'rin egallaydi. Shoir asarlarida tinchlik, ekologik barqarorlik, ma'naviy izlanish hamda inson sha'ni kabi global ahamiyatga ega masalalar badiiy mushohada markaziga chiqariladi. Shu jihatdan uning she'riyati milliy chegaralar bilan cheklanib qolmay, keng insoniy mazmun kasb etadi.

Oripov poetikasida insonparvarlik yetakchi konseptual qatlam sifatida namoyon bo'ladi. Bu g'oya alohida shior darajasida emas, balki she'rlarning ichki ruhiy negizi sifatida shakllanadi. "Inson" nomli asarida shoir inson mohiyatini, uning ruhiy izlanishlarini va jamiyatdagi mas'uliyatini falsafiy yondashuv asosida talqin etadi. Bunday qarash Sharq va G'arb tafakkur an'anasiga uyg'un keladi, biroq Oripov uni o'z milliy-estetik qarashlari asosida qayta talqin qiladi. Shoir nazarida insonparvarlik mavhum tushuncha emas, balki kundalik hayotiy munosabatlarda namoyon bo'ladigan axloqiy mezondir.

3. Abdulla Oripov she'riyatini xalqaro adabiyot vakillari bilan solishtirganda, uning ijodiy xususiyatlarida qator o'xshashliklar kuzatiladi:

Masalan, hind shoiri Rabindranat Tagor singari Oripov ham milliy ruh bilan universal g'oyalar o'rtasidagi uyg'unlikni saqlaydi. Tagorning "Gitanjali" asari va Abdulla Oripovning "Yurak sirlari" to'plami milliy madaniy merosni umuminsoniy qadriyatlar bilan bog'lash nuqtai nazaridan o'xshashlik ko'rsatadi[3].

Shuningdek, turk shoiri Nazim Hikmet kabi Oripov ham ijtimoiy adolat va inson huquqlari g'oyasini poetik vositalar orqali ifodalaydi. Hikmetning "Inson manzarasi" va Oripovning "Inson" she'ri bu jihatdan parallel namunalardir[4].

Pablo Neruda (Chili) bilan o'xshashligi: Ikkalasi ham tabiat tasvirlarini insoniy his-tuyg'ulari bilan uyg'unlashtirgan. Nerudaning "Yashil she'rlar" to'plami kabi Oripovning "Bahor kelganda" she'riyati ham tabiat va inson o'rtasidagi ma'naviy bog'liqlikni ifodalaydi[5].

Biroq, Abdulla Oripov she'riyati bu xalqaro adabiyot vakillaridan farqli o'laroq, o'zbek madaniy an'anasining o'ziga xos xususiyatlarini o'zbek xalq og'zaki ijodi, tarixiy xotirasi va an'anaviy qadriyatlarni saqlab qolgan holda, ularni global tafakkur bilan uyg'unlashtirgan.

Xulosa

Abdulla Oripov ijodi zamonaviy o'zbek adabiyotining eng yorqin namunalari sifatida qabul qilinishi kerak. Uning she'riy merosi milliy ruh va global tafakkurning organik uyg'unligini ifodalaydi. Oripov nafaqat o'zbek xalqining tarixiy xotirasi, an'anaviy qadriyatlari va ma'naviy dunyoqarashini saqlab qolgan, balki ularni zamonaviy shaklda yangi ma'nolar bilan boyitgan.

Uning ijodida milliy xususiyatlar (xalq og'zaki ijodi, tarixiy xotira, an'anaviy qadriyatlar) va universal g'oyalar (insonparvarlik, ekologik ong, ma'naviy qidiruv) o'rtasidagi dialektik bog'liqlik namoyon bo'ladi. Bu bog'liqlik Oripov she'riyatini faqat milliy adabiyot doirasida emas, balki jahon she'riyati kontekstida ham o'rganishni talab qiladi.

Abdulla Oripov fenomeni quyidagi jihatlarda o'ziga xosdir: Milliy merosni saqlab qolish va uni zamonaviy shaklda rivojlantirish; Milliy ruh va global tafakkur o'rtasidagi muvozanatni saqlash; insoniyat umuminsoniy muammolari bilan bog'liqlik; Xalqaro adabiyot vakillari bilan o'xshashlik va farqlarning uyg'unligi.

Foydalanilgan adabiyotlar

[1] O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. Farmon №PF-6241 "Milliy g'oya va qadriyatlar tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida". 18.03.2022. Elektron resurs: <https://www.lex.uz/docs/5432109>

[2] Oripov, A. Bahor kelganda / A. Oripov // G'arbda. 1987. №6. B. 8–10.

[3] Tagor, R. Gitanjali / R. Tagor; bengal tilidan tarjima. Toshkent: Sharq, 2019. 178 b.

[4] Hikmet, N. Inson manzarasi / N. Hikmet; turk tilidan tarjima. Toshkent: O'qituvchi, 2020. 204 b.

[5] Neruda, P. Yashil she'rlar / P. Neruda; ispan tilidan tarjima. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2021. 168 b.